

**KGORO YA THUŦO YA GAUTENG
DITLHAHLOBO TŠA MAREMATLOU**

**SEPEDI LELEME LA GAE
MAEMO A GO LEKANELA
(Lephephe la Pele)**

NAKO: Diiri tše 2

MEPUTSO: 75

DITAELO:

- Lephephe le le na le dikarolo tše THARO.
 - Araba dipotšišo ka moo o laetšwego karolong ye nngwe le ye nngwe.
 - Dinomoro tša dikarabo tša gago di sepelelane le dipotšišo tša ntshe.
 - Šomiša polelo ya maleba ye e hlwekilego mabakeng ka moka.
-
-

**KAROLO YA A
TEKATLHAOLOGANYO**

POTŠIŠO 1

Badišiša ditemana tše gomme o arabe dipotšišo ka moka tše di latelago.

Ditsebi tša go thwalwa ga batho mešomong di eletša batho ka bohlokwa bja go itokišetša go kgetha mošomo. Di bolela ka ditsela tše motho a ka hwetšago tsebo ya maleba mabapi le diintasteri e bile ba thuša ka ga mešomo ye motho a nyakago go e dira. Tše ka moka di betša gore tlogatloga e tšga kgale modiša wa kgomo o tšwa natšo šakeng mabapi le tša go nyaka mošomo.

Ge go kgonega o ka thišiša nako ya go thoma mošomong. Lebaka e le go dira mošomo wa nakwana ge o ntše o kgonthišiša le go nyakišiša gore o ka tšea tsela efe. Mešomo ya nakwana e go fa nako yeo o ka e šomišago go itokišetša mošomo woo o bonago gore o ka o dira. Keletšo ye nngwe e ba gore o kgopele gore o ka šoma le motho yo a šomago mošomo woo o o kgethilego. Taba ye e go thuša go go fa tsebo ya gore mošomo woo ke wo mo bjang.

Ka ye nngwe nako o ka ithaopa go šomela setšhaba goba mekgatlo yeo e sego ya mmušo moo o dirago mošomo wa go swana le woo o o nyakago, goba o o kgethilego. Ge o šetše o šomile moo sebakanyana o ka kgopela gore ba go thuše go ngwala lengwalo la gago la boitsebišo. Go ngwala lengwalo la maswanedi go ka thuša go efoša go senya nako ya gago le ya beng dikhampani ge go tla be go kgethwa bao ba swanetšego go thwalwa, go tšwa go mangwalo a di kgopelo tša mošomo. Maemo a, gape a tla kaonafatša maitekelo a gago a go hwetša mošomo wo mo kaone le wo o lefago gabotse.

Tsela ye nngwe e ka ba ya go šomiša batho bao ba dirago mošomo wa go swana le wo o nago le kgahlego go wona. Botšiša batho ka tše ba didirago letšatši ka letšatši mabapi le mošomo woo o o kgethilego. Ka se o tla be o phetha lela la gore ngwana yo a sa llogo o hwela tharing. Mo maamong a o tla be a ithuta go tsenelela ka ga ditsela tša maleba ka gamošomo woo. Mohlomongwe o ka tsebana le batho bao ba ka go holago, go bona lešobana la go šomela yona khampani yeo. Gore ditekonyakišišo di atlege go bohlokwa go itokišetša ka tshwanelo; e bile go bohlokwa go ka bala tšohleka ga mošomo woo o nago le kgahlego go wona, e ka ga khampani yeo o tla bego o dira diteko go yona.

Boitsebelo o ka bo hwetša go batho bao o phelago le bona bjalo ka batswadi, bagwera, baagišani le baetapele ba setšhaba le ba bangwe ba badirišani kawena ka ge mahlaku go eswa mabapi. O ka botšiša batho ba bantši bao ba tsebago mošomo wo ka ga kgetho ya mošomo. Gape o ka nyakišiša gore ba dira eng le gore ba ikwa bjang ka mešomo ya bona. Ba bangwe ba ka be ba go kopantšha le batho ba go dira mošomo woo. Go bolela le batho bao ba dirago mošomo wo o sepelelanago le wo, o oketša tsebo ya gago le boitshepo. Ditsebi di fela di bolela gore ge o tseba batho ba bantši bao ba dirago mošomo wo o nago le kgahlego go wona, o ka holega ka gore go ba bonolo gore o ka hwetša mošomo. Ditsebi tše dingwe di eletša batho go dira teko ya bokgoni yeo dipoel tša gona di tla ba thušago. Kgetho ya maleba ya mošomo wa gago e tla dira gore o ipshine ka mošomo wa gago.

(E fetoletšwe go tšwa go Star—09 /09 /2004)

- 1.1 Go ya ka ditsebi ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go dira boitokišetšo mabapi le mošomo wo o o kgethilego? (2)
- 1.2 Ka ntle ga karabo ya ka godimo efa mabaka a MABEDI ao o ka holegago ka gona go ba le tsebo ya mošomo woo pele o thoma go šoma. (2)
- 1.3 Ke bothata bofe bjo o ka kopanago le bjona ge o ka thoma ka go šoma o se na tsebo le ye nnyane ka ga mošomo woo o o kgethilego? (2)
- 1.4 Ngwala ditsela tše THARO tše o ka di šomišago go hwetša tsebo ka mošomo woo o o kgethilego. (3)
- 1.5 O ka holega bjang ge o dira mošomo wa boithaopo go mekgatlo ye e sego ya mmušo. (2)
- 1.6 Mehola ya go tseba ka ga khampani ye e sepelelanago le mošomo wo o o kgethilego ke efe? Efa mehola ye MEBEDI. (2)
- 1.7 Ge o dira dinyakišišo ka ga mošomo wo o o kgethilego o ka hwetša thušo kae? Ngwala mafelo a MABEDI. (2)
- 1.8 Ke ka baka la eng go ya ka wena go le bohlokwa go botšiša batho ba bantši bao ba dirago mošomo wo o o nyakago? (2)
- 1.9 Go ya ka wena naa go bohlokwa go ipshina ka mošomo wa gago? Fahlela karabo ya gago. (2)

- 1.10 Seema se sa 'tlogatloga e tloga kgale modiša wa kgomo o tšwa natšo šakeng' se sepelelana bjang le ditemana tše tša ka godimo. (2)
- 1.11 Hlaloša ka boripana diema tšeo di thaletšwego ditemaneng tša ka godimo. (4)

PALOMOKA YA KAROLA YA A: [25]

**KAROLO YA B
KAKARETŠO**

POTŠIŠO 2

Akaretša ditemana tše di latelago ka temana ya methaladi ye ŠUPA fela.

Saense le dihlare di laeditše gore malwetši le mahloko a mantši a ka thibelwa ka go fetola tsela yeo re phelago ka yona. Taba yeo e thabišago ke gore, bophelo ka kakaretšo ga bo ka matsogong a dingaka fela le rena re na le kabelo maphelong a rena. Bontši bja batho re na le mokgwa wa go se hlokomele mebele ya rena go fihla ge e ipega ka bolwetši. Re šoma nako ye telele re eja dijo tšeo di se nago phepo re sa itšhidulle, re enwa, re kgoga kudu ebile re dula re tshwenyegile menaganong.

Go phela ka tsela ye go fokotša mebele ya rena. Re fela re makala ge yo mongwe wa rena a ewa ebile a idibala ka lebaka la bolwetši bja pelo goba setrouku, a be a išwe bookelong. Ke tše ntši tše re ka di dirago go thibela se, goba go fetoša bophelo bja go swana le bjo. Ba mekgatlo ya tša maphelo ba re ba ka re thuša go fetoša seemo se sa ditaba. Mekgatlo ye ga e bolele fela e nale mananeo ao a ka go thušago thwii. Seo se lebeletšwego ke ba mekgatlo ye ke go beakarya tsela yeo re ka phelago ka yona go lebeletšwe go se itšhidulle, mmele wo mogolo, go se je dijo tša maleba, go kgoga, madi a magolo, swikiri mmeleng le kholesterole.

(E fetoletšwe go tšwa go Medscheme-matters March 2002)

PALOMOKA YA KAROLA YA B: [10]

**KAROLO YA C
THUTAPOLELO**

POTŠIŠO 3

Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go fetola dipotšišo.

Motsomi o ile a tsoga ka masa, go yo tsoma fela a palelwa ke go swara le mmutlana wa lešidi. Ke maano afe ao a tlogo a loga? Ge a fihla gae a tšhela meetse a hlapa go timola pišo ya letšatši.

- 3.1 Ntšha mantšu ao a thaletšwego gomme o a šomiše mafokong ao o itlhametšego ona go tšweletša ditlhalošo tše di fapanego le tše di lego temaneng ye. (5)

3.2 Ngwala dikafoko tše di latelago ka **kganetšo**.

3.2.1 a tsoga ka masa.

3.2.2 a palelwa ke go swara.

3.2.3 bjale o tla loga maano.

3.2.4 o tla tšhela meetse.

3.2.5 go timola phišo.

(5)
(10)

POTŠIŠO 4

Bala temana ye o tle o kgone go fetola dipotšišo.

Morutiši o thoma go ngwala maina a bona bjalo ka ge ba tsenaka phapošing. Ba feleletše.
E...e...go reng? Na bjale go reng a thomolla go ba ngwalolla lefsa? Afa mahlo aka a mpontšha tšona? Hleng ka mo letsogong la mmagoja o ngwadile maina a basetsana mola ka go la mpati a ngwadile a bašemane. Na o direla eng bjalo? A ga se gona go ba bea ka dihlopha?

4.1 Ngwalolla mabotšiši a MANE fela ao a šomišitšwego temaneng ya ka godimo.

(4)

4.2 Kgetha mabotšiši a MARARO fela go ao a filwego karabong ya 4.1, gomme o itlhamele mafoko a go kwagala ka ona.

(6)

(10)

POTŠIŠO 5

Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go fetola dipotšišo.

Ditlo tše ga di butšwe. **Kgarebe** yeo e di apeilego ke **lešaedi**. **Ditloo** tše di apeilwego di rekwa mola lebenkele ng la Mothupi. Dikgarebe tša dithotho di no reka gona mo, go ba bangwe go ya fale go swana le go ya mošate. Mengwageng ye barekiši ga ba sa rekiša mono kudu ka gore **kgwebo** e theogile kudu.

5.1 Ngwala **mašupi** a tshela fela ao a šomišitšwego temaneng ya ka godimo.

(6)

5.2 Ngwala maina ao a ntshofaditšwego ka **nyenyefatšo**.

(4)

(10)

POTŠIŠO 6

Ngwala **maswaodikga** a maleba temaneng ye e latelago:

Ba itše go fihla ba amogelwa ka diatla tše pedi ba be ba rwaleletše dinamune mahea le marotho. Dulang fase magagešo. Re filwe fofu ke ba lapa Re tla enwa ka tatelano ye bana dikgarebe le masogana.

(10)

PALOMOKA YA KAROLO YA C: [40]

PALOMOKA: 75

SEPEDI LELEME LA GAE MAEMO A GO LEKANELA (Lephephe la Pele) 109-2/1 Z
--

6
